

Rīga: Dzimstības potenciāls, emigrācijas draudi un sociālā infrastruktūra

Mihails Hazans

(Latvijas Universitāte)

mihails.hazans@lu.lv

Atslēgas vārdi: Emigrācija, dzimstība, sociālā politika.

Kopsavilkums

Šī pētījuma mērķis ir apzināt rīdzinieku dzimstības potenciālu un emigrācijas riskus, izpētīt to mijiedarbību un identificēt sociālās politikas instrumentus, kuri, rīdzinieku skatījumā, varētu nozīmīgi veicināt dzimstību un ierobežot emigrāciju.

Pētījuma pamatā ir Rīgas mājsaimniecību aptauja, kas tika veikta 2012.g. vasarā. Aptaujā piedalījās 2007 mājsaimniecības, kuri veido visu Rīgas mājsaimniecību reprezentatīvo gadījuma izlasi. Pētījuma rezultāti *Rīdzinieku dzimstības potenciāls* ir diezgan augsts: 23% no 18-55 gadu veciem rīdziniekiem (un 43% 25-34 gadu veciem rīdziniekiem) grib vai drīzāk grib bērnu tuvāko 3 gadu laikā (un tas nav pretrunā ar viņu laulāto/partneru viedokļi). Turklāt ir vēl diezgan liela ģimeņu grupa (t.sk. rīdziniekiem, kam nav bērnu vai ir tikai viens bērns), kas neizslēdz bērna radīšanu tuvākā perspektīvā (vismaz viens partneris ir noskaņots pozitīvi), un šīs grupas lēmumu var ietekmēt dzimstību stimulēšanu vērsta valsts un pašvaldības politika.

Vidēji rīdziniekam vecumā 18 - 55 gadi ir tikai viens bērns, bet pēc pašu rīdzinieku domām optimāls bērnu skaits pašreizējā Latvijas situācijā ir divi. Visu vecumgrupu pārstāvji, neatkarīgi no sarunvalodas, uzskata, ka ja tiktu nodrošināti visi nepieciešamie apstākļi, ģimenē jābūt vairāk nekā diviem (vidēji 2.3) bērniem. Vislielākā plaisa starp "ideālo" un pašreizējā Latvijas situācijā optimālo bērnu skaitu ir raksturīga krieviski runājošiem respondentiem vecumā 25-34 gadi.

Starp 18 - 55 gadu veciem rīdziniekiem ar augstiem ienākumiem (300 Ls mēnesī un vairāk uz ģimenes locekli) 31% noteikti grib vai drīzāk grib bērnu tuvāko 3 gadu laikā. Citās kvintiļu grupās šī proporcija svārstās no 19% līdz 23%. Tas apstiprina, ka Latvijas apstākļos ienākumiem ir svarīga loma ģimenes plānošanā

Aptauja tika noskaidroti reproduktīvā vecuma rīdzinieku viedokļi par to, cik veicinoši būtu dažādi sociālās politikas instrumenti, lai viņi vai viņu ģimene izšķirtos par jauna bērna radīšanu. Speciālo pabalstu bērnu vecākiem par katru bērnu līdz 18 gadu vecumam uztver kā veicinošu 63% respondentu, sakārtotu un kvalitatīvu veselības aprūpes un bērnudārzu infrastruktūru Rīgā un lielāku sociālo atbalstu grūtībās nonākušajiem rīdziniekiem - 54% līdz 58%, bērnu bezmaksas braukšanu sabiedriskajā transportā un sakārtotu un kvalitatīvu skolu infrastruktūru Rīgā - 45% un 47%, jaunu mājokļu būvniecības programmu - 34%.

No Rīgā jau praktizētām sociālā atbalsta programmas instrumentiem ar ekonometriskās analīzes palīdzību tika identificēti četri, kuriem varētu būt nozīmīgs efekts uz potenciālo dzimstību: (i) *finansāls atbalsts ģimenēm, kuru bērni apmeklē privātos bērnudārzus;* (ii) *dzīvokļa pabalsti maznodrošinātiem un trūcīgiem;* (iii) *pabalsti ģimenēm sakarā ar bērna piedzimšanu;* (iv) *bērnudārzu remonts.*

No ekonometriskās analīzes iegūti arī citi interesanti atzinumi. Tā, tieksme radīt bērnus pieaug ar izglītības līmeni. Kad pārējie faktori ir kontrolēti, nav statistiski nozīmīgās atšķirības starp motivāciju radīt bērnus latviski un krieviski runājošo rīdzinieku ģimenēs.

Rīdzinieku emigrācijas potenciāls ir bīstami augsts: iespēju, ka tuvāko trīs gadu laikā kāds no mājsaimniecības locekļiem varētu doties strādāt un/vai dzīvot ārzemēs novērtēja kā ļoti lielu 14% respondentu, bet kā ļoti lielu vai drīzāk lielu - 31%.

Ģimenes ar vislielāko demogrāfisko potenciālu ir pakļautas visaugstākajam emigrācijas riskam. Tā, 40% no mājsaimniecībām ar bērniem vecumā līdz 18 gadiem kādam mājsaimniecības loceklim ir ļoti liela vai drīzāk liela iespēja atstāt Latviju tuvāko trīs gadu laikā, un tikai 23% vērtē šādu iespēju kā ļoti mazu vai nekādu. No aizbraucēju sastāva perspektīvas demogrāfiskie izaicinājumi izskatās vēl nopietnāk: 38% no potenciālo aizbraucēju mājsaimniecībām ir nepilngadīgie bērni, un vēl 18% plāno radīt bērnu tuvāko trīs gadu laikā vai neizslēdz šādu iespēju. Savukārt palicēju mājsaimniecībās šīs proporcijas ir daudz zemākas (respektīvi, 25% un 8%). Lielāks demogrāfiskais potenciāls aizbraucēju pusē veidojās galvenokārt uz krieviski runājošo ģimeņu rēķina.

Vislielākā tieksme emigrēt tuvāko trīs gadu laikā ir nelatviešiem ar Latvijas pilsonību: viņu pārstāvētās mājsaimniecībās potenciāli emigranti ir 41% gadījumu, salīdzinājumā ar 26% no latviešu mājsaimniecībām un 25% no mājsaimniecībām, kuras pārstāvēja nelatvieši bez LR pilsonības.

Vislielākā tieksme emigrēt sastopama starp mājsaimniecībām ar zemiem ienākumiem, kam seko ģimenes ar augstiem ienākumiem un tās, kuras aptaujā neatklāja savus ienākumus. Šie rezultāti apstiprina iepriekšējo autora pētījumu atzinumus par to, ka ekonomiskie iemesli, t.sk. zemi ienākumi, joprojām ir svarīgi emigrācijas virzītājspēki, bet pēdējā laikā pieaug arī neekonomisko iemeslu loma.

Visās vecumgrupās tieksme emigrēt ir lielāka krieviski runājošo vidū; visvairāk šī starpība ir izteikta 15-24 gadu vecu jauniešu vidū: šajā vecumgrupā potenciālo emigrantu īpatsvars starp latviski runājošiem ir 39%, bet starp krieviski runājošiem - 52% (t.sk. ar ļoti lielu iespēju - respektīvi, 15% un 23%).

Aptaujas gaitā respondenti tika jautāti, cik nozīmīgi būtu uzlabojumi dažādās sociālās politikas jomās, lai viņus apturētu no aizbraukšanas, vai aicinātu atgriezties atbraukušos draugus vai radus.

Pēc rīdzinieku domām, visefektīvākais (no piedāvātiem) "pretemigrācijas" instruments būtu *lielāks atbalsts ģimenēm ar bērniem*: 79% respondentu to uzskata, ka tam būtu ļoti nozīmīgs (50%) vai drīzāk nozīmīgs (29%) efekts. Otrajā vietā ierindojās *lielāks sociālais atbalsts grūtībās nonākušajiem rīdziniekiem*: 73% rīdzinieku vērtē tā efektu kā ļoti nozīmīgu (38%) vai drīzāk nozīmīgu (35%), bet trešajā vietā - *sakārtota un kvalitatīva veselības aprūpes infrastruktūra Rīgā* (66% respondentu atbalsts, t.sk. 32% vērtē šo faktoru kā ļoti nozīmīgu).